

การวิจัยและพัฒนาศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย

โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Research and Development of Loei Traditional Performing Arts through Participatory Action Research

ชมภูนาฏ ชมภูพันธ์¹ สรินทร์ คุ่มเขต² จุฑาภรณ์ จันทบาล³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่นในจังหวัดเลย 2) พัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย และ 3) ถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่น และครูผู้สอนนาฏศิลป์ในเขตจังหวัดเลย พื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ อำเภอเอราวัณ อำเภอปากชม อำเภอนาแห้ว และอำเภอเชียงคาน ผลการวิจัยมีดังนี้

1) ศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย มีทั้งแบบดั้งเดิม และมีผู้ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทั้งการแสดงเป็นเรื่องราว และการฟ้อนรำในงานบุญประเพณี พิธีกรรม และใช้แสดงในโอกาสต่างๆ

2) การพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ (1) กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ (2) กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง (3) กำหนดองค์ประกอบของการแสดง (4) การออกแบบท่ารำ และการแปรแถว และ (5) ทดลองปฏิบัติการแสดง ได้ชุดการแสดง 4 ชุด ได้แก่ ฟ้อนแอ้วถ้ำ ฟ้อนบูชาพระธาตุดินแทน ฟ้อนผาสาดศรีเชียงคาน และเชิงแก่งลำโพง

3) การถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย พบว่า (1) แนวคิดของการแสดงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยว (2) ด้านรูปแบบการแสดง ดนตรีและเพลงร้องเข้ากับแนวคิดของชุดการแสดง เนื้อร้องสื่อความหมายชัดเจน ลีลาของเพลงเหมาะสมกับท่ารำ การแต่งกายออกแบบได้เหมาะสม การออกแบบท่ารำสื่อความหมายได้ดี มีการเชื่อมท่ารำได้กลมกลืนกันตลอดการแสดง และการแปรแถวของแต่ละชุดการแสดงทำให้เกิดความน่าสนใจ

คำสำคัญ : ศิลปะการแสดง การแสดงท้องถิ่น จังหวัดเลย

Abstract

This research purposes were 1) to study knowledge and wisdom of traditional performing arts in Loei Province, 2) to develop forms of traditional performing arts of Loei province, and 3) to pass on traditional performing arts of Loei province. The participants of this study were the local scholars and the performing arts teachers in Erawan, Parkchom, Na-heo, and Chaingkhan districts. The findings were as follows:

1) The traditional performing arts of Loei province were in both original and creatively invented forms. They included serial story performances, dancing in religious, festival, and ritual events and they were also displayed on various auspicious occasions.

¹ อาจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² อาจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

³ อาจารย์ ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

2) The development of the forms of traditional performing arts of Loei province was organized into 5 stages including (1) specification of the studying area (2) concept specification of performing set (3) specification of performing composition (4) creation of dancing postures and variation of dancing rows, and (5) trial of the performance which was resulted in 4 dancing sets, namely Foneawchomthum, Fonbuchupratarddintan, Seangloyphasard, and Saengkanglamkhong.

3) Concerning the passing of Loei traditional performing arts, it was found that (1) concept specification of performances harmonious with the local tourism was the local identity and (2) for performing patterns, music and songs were set accordingly with performing concept; the lyrics were clearly meaningful; the melody of the songs suited the dancing patterns; the costumes were appropriately designed; the dancing patterns were meaningful and smoothly arranged though out the performance; and the variation of dancing rows of each set of performance aroused audience's interests.

Keywords: Performing arts, traditional performances, Loei province

ความเป็นมาของปัญหา

ศิลปะการแสดง เป็นการสื่อสารระหว่างมนุษย์ ด้วยการใช้คำพูด และศิลปะของการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึก (ลีโอ ตอลสตอย, 2528) ศิลปะการแสดงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงความรู้สึก เพื่อถ่ายทอดให้บุคคลอื่นรับรู้ถึงสิ่งที่ต้องการแสดงออก การแสดงเป็นศิลปะการสื่อสารที่ปรากฏภาพเป็นรูปธรรม ผู้ชมสามารถรับรู้และเข้าใจได้ง่ายโดยไม่ยุ่งยากในการตีความ ส่วนอารมณ์ความรู้สึก ผู้ชมสามารถสัมผัสสัมผัสได้โดยตรงจากผู้แสดง (บรรจง โกศลวัฒน์, 2551)

ศิลปะการแสดงของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นศิลปะที่เกิดจากการเลียนแบบท่าทางการทำมาหากิน การทำงานในชีวิตประจำวัน การฟ้อนรำมีลักษณะเรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่มีท่าทาง และลีลางดงาม การฟ้อนรำของชาวอีสานมีลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์แตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่น และความเป็นอยู่ของกลุ่มชน (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2530) การแสดงพื้นบ้านอีสานจึงเป็นการ

แสดงที่สะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มชนในภาคอีสาน ทั้งอีสานเหนือ และอีสานใต้ ทำให้มีความหลากหลายของการแสดง และมีสีสันเพิ่มขึ้น การฟ้อนของภาคอีสานได้มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องสถานศึกษาแต่ละแห่งได้ประดิษฐ์ชุดการแสดงขึ้นอย่างมากมาย และการพัฒนาชุดการแสดงของภาคอีสาน ได้มีการประดิษฐ์คิดค้นและพัฒนาขึ้นใหม่ตลอดจนได้มีการปรับปรุงท่าฟ้อน และดนตรีให้เข้ากับยุคสมัยอยู่เสมอ ถ้าไม่อนุรักษ์ไว้ก็จะสูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งชุดการฟ้อนของแต่ละสถาบันการศึกษาได้ประดิษฐ์ขึ้นนั้น ก็เพื่อจะได้เผยแพร่ความรู้และฝึกอบรมแก่บุคคลในท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อเป็นผู้สืบทอดศิลปวัฒนธรรมอีสานทางด้านนี้สืบต่อไป

จังหวัดเลย เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีความหลากหลายทางด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งมีลักษณะเฉพาะ อันแสดงถึงเอกลักษณ์อันภาคภูมิใจของแต่ละท้องถิ่น การพัฒนา

รูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นจะเป็นการนำเสนอถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้การจัดกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของบุคลากรในท้องถิ่น โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อมูล ให้แนวทาง ยังช่วยให้รูปแบบของการแสดงที่ประดิษฐ์ขึ้นสอดคล้อง และตรงกับความต้องการของคนในชุมชน เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นการทำนุ บำรุง อนุรักษ์ ศิลปะการแสดง อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นต่อไป

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้จัดทำโครงการพัฒนารูปแบบการแสดงท้องถิ่นจังหวัดเลย ศึกษาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่น รวบรวมข้อมูลศิลปะการแสดงท้องถิ่น เพื่อพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่น เพื่อเป็นการแสดงถึงลักษณะเด่น สืบถึงเอกลักษณ์ และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในจังหวัดเลยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงท้องถิ่นในจังหวัดเลย
2. พัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย
3. ถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

ปราชญ์ท้องถิ่น และ ครูผู้สอนนาฏศิลป์ในสถานศึกษาเขตจังหวัดเลย

พื้นที่ในการวิจัย

4 อำเภอในจังหวัดเลย คือ อำเภอเอราวัณ อำเภอปากชม อำเภอเชียงคาน และอำเภอนาแห้ว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับระเบียบวิธีวิจัยในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม และแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เตรียม/วางแผนดำเนินการวิจัย
2. ศึกษาเอกสาร และข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งด้าน บริบทของจังหวัดเลย และบริบทด้านศิลปะการแสดง
3. สร้างเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งได้แก่ ประเด็นสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
4. ศึกษาบริบทชุมชน องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดง
5. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
6. พัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่น มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ
 - การสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และประเด็นซึ่งตกลงร่วมกันเพื่อเข้าสู่กระบวนการตีความหมายสำหรับการพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดง
 - ประดิษฐ์ชุดการแสดงท้องถิ่นจังหวัดเลย ตามที่ได้จากการจัดกิจกรรมระดมความคิดเห็น
 - พัฒนาองค์ประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ดนตรีประกอบ

7. วิพากษ์ชุดการแสดงท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวที่เป็นตัวแทนของท้องถิ่น

8. วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนา ศิลปะการแสดงท้องถิ่น โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ

9. สรุปผลการวิจัย/นำเสนอผู้เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำ ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่มใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อการสรุปความเชิงพรรณนาต่อไป

ผลการวิจัย

การศึกษาของคหกรรม และภูมิปัญญาด้าน ศิลปะการแสดงท้องถิ่นในจังหวัดเลย

ศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย มีทั้งที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม และมีผู้คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ แต่ล้วนมีลักษณะเฉพาะของศิลปะการแสดง พื้นบ้านอีสานครบถ้วน มีทั้งการแสดงเป็นเรื่องราว และการฟ้อนรำในงานบุญประเพณี การฟ้อนในพิธีกรรม และชุดการแสดงที่ประดิษฐ์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้แสดง ในโอกาสต่างๆ ตัวอย่างเช่น หมอลำไทเลย ฟ้อนทรงเจ้า ฟ้อนเจียรสรีสองรัก ฟ้อนเซไล เซิ้งทียวิมานตำนาน ภูกระดัง ฝิดาโขน ฝิดชนน้ำ และแห่ต้นดอกไม้ เป็นต้น ฯลฯ

การพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย

ผู้วิจัยได้ยึดหลักในการคิดชุดการแสดง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดการแสดง และหลักในการจัดการแสดงมาเป็นแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ได้แก่ อำเภอต่างๆ ในจังหวัดเลย จำนวน 4 อำเภอ ซึ่งเลือกมาจากข้อสรุปที่ได้จากการเก็บข้อมูลบริบทของ จังหวัดเลย ได้อำเภอเป้าหมายคือ อำเภอเอราวัณ อำเภอปากชม อำเภอเชียงคาน และอำเภอนาแห้ว

2. กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง เนื่องจาก จังหวัดเลยเป็นเมืองท่องเที่ยว ในการวิจัยครั้งนี้จึง กำหนดแนวคิดของการแสดงให้สื่อเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว โดยการศึกษา บริบทท้องถิ่น รวมถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเด่นของพื้นที่เป้าหมายทั้ง 4 อำเภอ โดยแต่ละอำเภอได้ชุดการแสดงดังนี้

2.1 เอราวัณ ได้แก่ ฟ้อนแอ้วถ้ำ

2.2 นาแห้ว ได้แก่ ฟ้อนบูชาพระธาตุดินแดน

2.3 เชียงคาน ได้แก่ ฟ้อนผาสาดศรีเชียงคาน

2.4 ปากชม ได้แก่ เซิ้งแก่งลำง

3. กำหนดองค์ประกอบของการแสดง ซึ่ง ได้แก่ ดนตรี เพลงร้อง ผู้แสดง และการแต่งกาย ซึ่ง องค์ประกอบทั้งหมดต้องกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ แนวคิดการ ประดิษฐ์การแสดงพื้นเมืองอีสานและนาฏศิลป์ไทย

4. การออกแบบท่ารำและการแปรแถว โดยนำ แนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำทั้งจากศิลปินพื้นบ้านอีสาน และจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยมาเป็นแนวทางการออกแบบ ใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่ดั้งเดิม ผสมผสานท่ารำแม่บทอีสานนำมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่ารำ ให้ครอบคลุม ความหมายของเนื้อหาในการแสดงแต่ละชุด จากนั้น กำหนดรูปแบบการแปรแถวเปลี่ยนแปลงเป็น รูปลักษณะต่างๆ ให้สัมพันธ์กับท่ารำ

5. ทดลองปฏิบัติการแสดงให้ครอบครัวประกอบ เพื่อตรวจสอบลีลาท่ารำ ท่าเชื่อม การเคลื่อนไหว และการแปรแถวให้สัมพันธ์กับดนตรี หรือ เพลงร้อง และเครื่องแต่งกาย เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์

ผลการถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย

1. ด้านแนวคิดของการแสดง แนวคิดหลักเพื่อแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว แนวคิดของชุดการแสดงทั้ง 4 ชุดจึงเหมาะสมกับสภาพปัจจุบันของจังหวัดเลยซึ่งมีจุดเน้นที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว

2. ด้านรูปแบบการแสดง ดนตรีและเพลงร้องกำหนดได้เข้ากับแนวคิดของชุดการแสดง เนื้อร้องสื่อความหมายชัดเจน ลีลาของเพลงสอดคล้องเหมาะสมกับท่ารำ ใช้ผู้แสดงหญิงล้วน ชุดละ 8 คน เหมาะสมกับแนวคิดและความหมายของชุดการแสดง การแต่งกายแต่ละชุดมีการออกแบบได้เหมาะสมกับแนวคิด ท่วงทำนอง ดนตรี และลีลาท่ารำ การออกแบบท่ารำสื่อความหมายได้ดี เหมาะสมกับอารมณ์เพลง มีการเชื่อมท่ารำได้กลมกลืนกันตลอดการแสดง และการแปรแถวของแต่ละชุดการแสดงทำให้เกิดความน่าสนใจ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่อง การวิจัยและพัฒนา ศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย โดยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้าดังนี้

ด้านแนวคิดของการแสดง

แนวคิดของการแสดงท้องถิ่นจังหวัดเลยมีแนวคิดหลักเพื่อแสดงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว การฟ้อนเพื่อความ

สนุกสนานรื่นเริงในเชิงแก้ลำโขง เป็นสื่อที่ทำให้ทราบว่ปากชมเป็นอีกอำเภอหนึ่งของจังหวัดเลย ที่อยู่ริมแม่น้ำโขง และมีภูมิประเทศ ธรรมชาติอันงดงามไม่น้อยไปกว่าจุดอื่น แอ่วถ้าเอราวัณ เป็นการแสดงที่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยตรง สำหรับการฟ้อนเช่นสรวง บวงพญานาค พระธาตุดินแดน เป็นการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ศาสนสถานให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยว ส่วนการลอยผาสด ในพิธีผาสดลอยเคราะห์ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาวเชียงคานก็ยังเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับการที่จังหวัดเลยได้กำหนดให้เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว และได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 2554) ในขณะเดียวกันแนวคิดของศิลปะการแสดงบางชุด ยังสื่อถึงการเคารพบูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น ฟ้อนแอ่วถ้า เป็นการแสดงที่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ถ้าเอราวัณ แต่มีการสอดแทรกท่ารำที่บูชา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในถ้าไว้ด้วย ส่วนฟ้อนบูชาพระธาตุดินแดน เน้นการแสดงถึงความเคารพ ศรัทธาของคนในท้องถิ่นนาหัวต่อองค์พระธาตุ สำหรับฟ้อนผาสดศรีเชียงคาน เป็นการแสดงถึงองค์ประกอบในพิธีผาสดลอยเคราะห์ ซึ่งเป็นประเพณีวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของชาวเชียงคานที่ทำการในวันออกพรรษา เพื่อนำเอาเคราะห์ เอาไสกของแต่ละคนปล่อยให้ไหลไปตามแม่น้ำโขง สอดคล้องกับประทีน พวงสำลี (2514) ที่กล่าวว่าศิลปะการแสดงเกิดจากการที่มนุษย์ต้องการเอาชนะธรรมชาติด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อบูชาสิ่งที่ตนเคารพตามลัทธิศาสนาของตน มีการเช่นสรวงบูชาเทพเจ้าต่างๆ เริ่มจากการอธิษฐาน ในตอนแรกก็เป็นถ้อยคำธรรมดา

ต่อมาก็ประดิษฐ์คิดแต่งถ้อยคำให้ไพเราะยิ่งขึ้นจนเกิดเป็นถ้อยคำประพันธ์ประเภทต่างๆ มีทำนองกลายกลายเป็นบทเพลงที่ไพเราะ พร้อมแสดงออกด้วยท่วงท่าลีลาประกอบทั้งดงาม

ความสำคัญของการประดิษฐ์ชุดการแสดงพื้นบ้านเป็นการอนุรักษ์ ส่งเสริม และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดเลย องค์ประกอบในการประดิษฐ์ชุดการแสดงต่างๆ ประกอบด้วย การแต่งกายดนตรีและท่วงทำนองที่ใช้ประกอบการแสดง ทำฟ้อนและเนื้อหาสาระการแสดง ที่สามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนการเล่นต่างๆ ของชาวจังหวัดเลยได้อย่างชัดเจน ผลการวิจัยดังกล่าวได้สอดคล้องกับแนวคิดของปราณี วงศ์เทศ ที่ว่าการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านจะมีลักษณะเรียบง่าย แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตพื้นบ้าน (ปราณี วงศ์เทศ, 2525)

ด้านรูปแบบการแสดง

ทำนองและจังหวะเพลงกำหนดได้เข้ากับแนวคิดของชุดการแสดง ชุดการแสดงที่เกี่ยวกับการบวงสรวงบูชา ได้แก่ ฟ้อนแอ้วถ้าเอราวัณ มีเรื่องราวทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าแนวดนตรีที่จะเลือกใช้ในการสร้างสรรค์กระบวนการประกอบชุดการแสดงดังกล่าวนี้ ควรมีความเนิบช้า ซึ่งจะก่อให้เกิดความเหมาะสมแก่การสักการบูชา จึงเลือกลายเพลงแม่ฮ้างกล่อมลูก และเลือกฟ้อนมโหรีอีสาน เป็นลายเพลงเพื่อใช้ในการแสดงฟ้อนบูชาพระธาตุดินแดน

ชุดการแสดงอื่นดนตรีช่วงจังหวะค่อนข้างเร็ว บรรเลงให้อารมณ์สนุกสนาน คึกคักได้แก่ ลายดนตรีประกอบการแสดงชุดเซิ้งแก่งลำโพงใช้ลายเกริ่นนำเป็นลายออนซอนนครมา ทำนองเพลงดังกล่าว สื่อถึงความ

เป็นดนตรีพื้นเมืองอีสานชัดเจน เพราะมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเรียบง่าย อันแสดงถึงความเป็นพื้นเมืองอย่างแท้จริง (นพดล ศรีสว่าง, 2550)

ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนผสมผสานท่ารำแม่บทอีสานนำมาประดิษฐ์ลีลาท่ารำ โดยเลือกใช้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาในการแสดงแต่ละชุดได้เหมาะสม ท่ารำสื่อความหมายได้ดี เหมาะสมกับอารมณ์เพลง กลมกลืนกับท่วงทำนอง ช่วงทำนองเพลงช้าใช้ท่ารำที่ดูอ่อนหวานเนิบช้า ส่วนในจังหวะรวดเร็วเลือกใช้ท่ารำที่ดูคล่องแคล่ว สนุกสนาน เหมาะสมกับการแสดงพื้นเมืองของจังหวัด ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบทร้องกับท่ารำเหมาะสม มีการเชื่อมท่ารำได้กลมกลืนกันตลอดการแสดงการแปรแถวของแต่ละชุดการแสดงทำให้เกิดความน่าสนใจ มีการเปลี่ยนตำแหน่งในขณะท่าเชื่อมทำให้การแสดงไม่น่าเบื่อหน่าย การแปรแถวมีความสัมพันธ์กับท่ารำแต่ก็ไม่มากจนชวนไขว่ ไม่เป็นระเบียบ เฉลย สุชะวณิช (อ้างถึงใน พจน์มาลัย สมรรคนุต, 2538) ได้ให้แนวคิดการประดิษฐ์ชุดการแสดงของไทย เพื่อให้ได้ท่ารำที่เหมาะสมสวยงาม จะต้องมียังหวะและทำนองเพลง เช่น เชื่องช้า หรือ รวดเร็ว มีลักษณะอ่อนหวาน เศร้า คึกคัก หรือสนุกสนาน จังหวะและทำนองเพลงที่มีสำเนียงต่างชาติดึงดูดลีลาท่ารำของชาตินั้น มาประดิษฐ์ให้กลมกลืนกันเป็นลีลาของนาฏศิลป์ไทย เมื่อรู้ทำนอง จังหวะของเพลงจึงกำหนดท่ารำให้เข้ากับลีลาของเพลงโดยยึดหลักความสัมพันธ์ของทำนองเพลงกับท่ารำ และความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบทร้องกับท่ารำ ลักษณะเพศชาย (ตัวพระ) หรือเพศหญิง (ตัวนาง) ลีลาท่ารำจะต้องเหมาะกับบุคลิกของตัวพระหรือตัวนาง ซึ่งสอดคล้องกับ อาจารย์จำเรียง พุฒประดับ

(อ้างถึงใน พจนานุกรม สมรรถบุต, 2538) ที่ให้แนวคิด การประดิษฐ์ชุดการแสดง ให้คำนึงถึงจุดมุ่งหมายของ ระบุว่า ฟ้อนในชุดนั้นๆ เช่น ระบุว่าจุดมุ่งหมายให้ผู้แสดง เป็นหญิงล้วน (ตัวนาง) ต้องหลีกเลี่ยงท่ารำที่มีการยกเท้า แปะเหลื่อม กันเข่า ซึ่งเป็นลีลาท่าทางของตัวพระ และ การประดิษฐ์ชุดการแสดงต้องกำหนดจุดมุ่งหมายให้ ชัดเจนว่าจะนำเสนองานสร้างสรรค์ในด้านใด

ในการประดิษฐ์ชุดการแสดงครั้งนี้ บางชุด พบว่ามีท่ารำไทยรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากท่าฟ้อน มีพื้นฐานทางด้านนาฏศิลป์ไทย จึงทำให้อิทธิพลขนบ การแสดงของนาฏศิลป์ไทยเข้ามามีบทบาทในการคิด ประดิษฐ์ท่าฟ้อนของการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านชื่อท่า ฟ้อนพื้นบ้านบางท่าอาจเป็นชื่อเดียวกับท่ารำไทย เช่น ท่าพรหมสี่หน้า ท่าหงส์บิน ท่าเทพพนม เป็นต้น เนื่องจากการประดิษฐ์ท่าฟ้อนรำ และการแสดงนั้น ย่อมเกิดจากการเลียนแบบธรรมชาติ และการ สอนตอบความเชื่อในสิ่งต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับการตั้ง สันนิษฐานของอมรา กล้าเจริญ (2531) ที่กล่าวว่าการ ฟ้อนรำเกิดจากการที่มนุษย์ดัดแปลงท่าทางมาจากทาง ธรรมชาติ และการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการ ฟ้อนรำลักษณะลีลาการฟ้อนรำของผู้แสดง จะมีลีลา การฟ้อนรำแบบนาฏศิลป์ไทยผสมผสานกับลีลาการ ฟ้อนรำอีสาน ทั้งนี้เนื่องจากว่าผู้แสดงได้รับการฝึกหัด การฟ้อนรำแบบนาฏศิลป์ไทย เมื่อฝึกหัดการฟ้อนรำ แบบพื้นบ้านจึงยังคงมีลีลาการฟ้อนรำแบบนาฏศิลป์ ไทยปรากฏให้เห็น

สรุปผลการวิจัย

1. ศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย มีทั้งแบบดั้งเดิม และมีผู้ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทั้งการแสดงเป็นเรื่องราว และการฟ้อนรำในงาน บุญประเพณี พิธีกรรม และใช้แสดงในโอกาสต่างๆ

2. การพัฒนารูปแบบศิลปะการแสดงท้องถิ่น ของจังหวัดเลย มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้ 1) กำหนด ขอบเขตด้านพื้นที่ 2) กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง 3) กำหนดองค์ประกอบของการแสดง 4) การออกแบบท่า รำและการแปรแถว และ 5) ทดลองปฏิบัติการแสดง ได้ชุด การแสดง 4 ชุด ได้แก่ ฟ้อนแอ่นถ้ำ ฟ้อนบูชาพระธาตุดิน แทน ฟ้อนผาสาดศรีเชียงคาน และเข็งแก่งลำโขง

3. การถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของ จังหวัดเลย พบว่า 1) แนวคิดของการแสดงเป็นเอกลักษณ์ ของท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยว 2) ด้านรูปแบบการ แสดง ดนตรีและเพลงร้องเข้ากับแนวคิดของชุดการแสดง เนื้อร้องสื่อความหมายชัดเจน ลีลาของเพลงเหมาะสมกับ ท่ารำ การแต่งกายออกแบบได้เหมาะสม การออกแบบ ท่ารำสื่อความหมายได้ดี มีการเชื่อมท่ารำได้กลมกลืนกัน ตลอดการแสดง และการแปรแถวของแต่ละชุดการแสดง ทำให้เกิดความน่าสนใจ

ทั้งนี้ ขั้นตอนการดำเนินงาน และรูปแบบ ศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลย ที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปใช้และประยุกต์เพื่อสร้างสรรค์ และ พัฒนาชุดการแสดงของท้องถิ่นในจังหวัดเลยและ จังหวัดอื่นๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรมีการอนุรักษ์และส่งเสริมการแสดง พื้นบ้านของชาวจังหวัดเลยอย่างกว้างขวาง
2. ควรศึกษานาฏยศัพท์ที่ใช้เรียกท่าฟ้อน พื้นบ้าน โดยแยกเป็นหมวดหมู่เพื่อทำการเปรียบเทียบกับนาฏยศัพท์ของนาฏศิลป์ไทยว่ามีความเหมือนหรือ แตกต่างกันอย่างไร

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยชุดการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นผสมผสานร่วมไปกับการออกแบบชุดการแสดงแบบสมัยใหม่

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบและถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลยในครอบคลุมทั้งจังหวัดต่อไป

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). **คติชาวบ้าน**.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.

นพดล ศรีสว่าง. (2550). รายงานการใช้คู่มือประดิษฐ์
ทำรำเชิ้งยางพาราประกอบการเรียนการ
สอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระ
นาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชุด เชิ้ง
ยางพารา. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย
เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น
พื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.

บรรจง โกศลวัฒน์. (2551). **ปฐมบทแห่ง
ศิลปะการแสดง**. <<http://www.artgazine.com/shoutouts/viewtopic.php?t=2472>>
(1 ตุลาคม 2551).

ประทีน พวงลำลือ. (2514). **หลักนาฏศิลป์**. พระนคร :
โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.

ปราณี วงษ์เทศ. (2525). **พื้นบ้านพื้นเมือง**. กรุงเทพฯ
: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

พจน์มัลย์ สมรรคนุต. (2538). **แนวความคิด
ประดิษฐ์ทำรำเชิ้ง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุตรธานี :
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.

ลีโอ ตอลสตอย. (2528). **ศิลปะคืออะไร = What is
art**. กรุงเทพฯ : กองบรรณาธิการนิตยสาร
ถนนหนังสือ.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืน. (2554). **พื้นที่พิเศษเพื่อการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดเลย**.
<http://www.dasta.or.th/th/Sustain/sub_sustain.php?SystemModuleKey=SusArea_Loey> (12 มิถุนายน 2554).

อมรา กล้าเจริญ. (2531). **สุนทรียนาฏศิลป์**.
กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้าส์.